

Vienan perinteen kerääjän elämäkerta

SAKARI VUORISTO *Iivo Marttinen. Vuokkiniemen kansanperinteen suurkerääjä.* Suomi 167. SKS, Helsinki 1992. 254 s.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamana on ilmestynyt Sakari Vuoriston kirjoittama elämäkerta Iivo Marttisesta, vienkärjalaisen kansanperinteen merkittävästä kerääjästä. Iivo Marttinen, alkuperäiseltä nimeltään Iivana Martinoff tai Marttini, syntyi Vuokkiniemen Kivijärven kylässä 27. päivänä syyskuuta 1870 vanhempiensa Ontro ja Maura Marttisen kolmantena lapsena. Marttisen suku oli kylän vanhimpia, seudulle joskus 1600-luvun alussa Suomesta tullut.

Elämää Vienan perillä leimasi köyhyys ja puute, jota yritettiin helpottaa mm. Suomeen suuntautuvalla laukkukaupalla. Iivo lähetettiin 15-vuotiaana ahtaista kotioloista kauppias Vasili Tichanoffin puotipojaksi Ruovedelle. Myöhemmin Marttinen toimi itsekin kauppiana Ruovedellä, Ypäjällä ja Kajaanissa. Elämänsä viimeiset parikymmentä vuotta hän oli vakuutusasiamiehenä Sortavalassa, Kemissä ja Oulussa. Marttinen kuoli Helsingissä vuonna 1934.

Joutuminen nuorella iällä Suomeen vaikutti ratkaisevasti Iivo Marttisen elämän kulkuun. Kotikylän koulusta Iivolla oli eväänään vain alkeellinen luku- ja kirjoitustaito, mutta Suomessa hänelle avautui kirjojen ja lehtien kautta aivan uusi maailma. Hän alkoi itsekin kirjoitella Tampereen lehtiin ja Uuteen Suomettareen. Sanomalehdistä Marttinen sai tietää uudelleen alkaneesta kansanrunouden keruusta. Kalevalan ilmestymisen jälkeen keruu oli laantunut muutamaksi vuosikymmeneksi, kunnes 1870-luvulla havahduttiin taas kiinnostumaan kansan keskuudessa vielä laajalti elävistä Kalevalan runojen toisinoista. Kerääjiksi värvättiin nyt myös tavallisia kansalaisia, ja kansanrunouden harrastus lisääntyikin Suomessa merkittävästi 1880-luvulla. Myös Iivo Marttinen lähti mukaan runonkeruutyöhön. Hän teki 1890-luvulla useita keruumatkoja kotiseudulle. Tärkeimpänä tiedonlähteenä siellä oli hänen oma äitinsä, joka tunnettiin kotikylässään verrattomana perinteentaitajana.

Vuonna 1899 Marttinen palasi kahdeksi vuodeksi asumaan takaisin kotiseudulle, kun hänet valittiin Vuokkiniemen viljama-kasiinin hoitajaksi. Tuo aika oli monin tavoin antoisa. Marttinen avioitui Sortavalassa opettajaksi valmistuneen Olona Lesosen kanssa. Hän kehitti myös paikkakunnan oloja mm. järjestämällä säännöllisen postin-kulun ja karjalankielisen alkeiskoulun.

Virkatyönsä ohella Marttinen pystyi hyvin paneutumaan runonkeruuseen. Näiden vuosien saalis käsittää yhteensä lähes 1 000 sivua muistiinpanoja. Marttinen jatkoi keruutyötä vielä tulevina vuosina, mutta erikoistui kerääjien kannalta vaikeimpiin pe-

rinnelajeihin loitsuihin, taikoihin ja sananlaskuihin. Myös myöhempään vakuutusasiamiehen työhön Marttinen onnistui luontevasti yhdistää perinteenkeruuharrastus. Tuolloin hän liikkui eri puolilla Suomen Karjalaa, Kainuuta ja Pohjanmaata.

Runsaan neljänkymmenen vuoden aikana Marttinen tallensi kunnioitettavan määrän perinneaineistoa: runsaat 2 000 sanalippua, 1 670 loitsua, taikaa ja uskomusta, 120 itkuvirttä, 1 400 sananpartta, 500 arvoitusta, 40 satua eli starinaa, lähes 2 000 sivua kansatieteellisiä kuvauksia ja lisäksi sävelmiä, piirroksia, valokuvia sekä peli- ja leikkikuvauksia (s. 191). SKS palkitsi ja rahoitti Marttista moneen otteeseen, mutta tuntuu siltä, että tuki oli silti melko vähäistä. Hänen maallikkouttaan ja itseoppineisuuttaan ehkä vierastettiin. Suurempi syy lienee ollut käytettävissä olleiden varojen yleinen niukkuus.

Marttinen tallensi kotimurteensa sanastoa keskittyen erityisesti karjalan omaleimaiseen, suomesta poikkeavaan sanastoon. Nämä keräelmät ovat tärkeä osa Karjalan kielen sanakirjan aineistoa. Hän perehtyi myös Kalevalan kieleen ja sen sanastoon. A. R. Niemen Kalevalan selitysteokselle Marttinen kirjoitti oman vastineensa, jossa hän kotimurteensa pohjalta oikoi virheelliseksi katsomiaan kohtia Niemen sananselityksistä. Marttisen käsitykset sanojen oikeista merkityksistä ovat merkillisen ehdottomia, vain hänen omaan kotimurteeseensa pohjaavia. Runoissahan ilmausten merkitykset ovat ylipäätäänkin väljempiä kuin muussa kielenkäytössä. Kiinnostava on Marttisen havainto, että hänen kotiseutunsa taikojen ja sananlaskujen kielessä on paljon suomalaisperäistä sanastoa, saduissa taas sellaista venäläistä sanastoa, jota ei normaallipuheessa käytetä.

Marttisen sydämenasiaksi tuli karjalan kirjakielen kehittäminen, kun kysymys kirjakielen kehittämisestä ajankohtaistui 1910- ja 1920-lukujen vaihteessa. Marttisen mielestä kirjakielen pohjaksi tuli ottaa vienankarjala ja nimenomaan Uhtuan-Vuokkiniemen seudun murre, koska se on karjalan murteista kaikkein lähimpänä suomen kirjakieltä.

Tämä ajatus ei kuitenkaan saanut vasta-kaikua, ja karjalan lyhyen aikaa 1920- ja 1930-luvulla elänyt kirjakieli perustuikin lähinnä aunuksen murteeseen. Ei vain kie- liasiassa vaan muutenkin Karjala-henkistä järjestötoimintaa näyttää tuolloin vaivan- neen harmittava eriseuraisuus. Marttisen ajama Vienan Karjalan kansansivistyksen, elinkeinojen ja liikenneyhteyksien yleinen parantaminen ei juuri edennyt.

Mikä sai Marttisen uhraamaan kaiken va- paa-aikansa kotiseutunsa perinteen keruul- le? Sakari Vuoriston mukaan syynä oli »rakkaus kotiseutuun ja sen tosiasian oival- taminen, että olojen muuttuessa vanhat ta- vat painuvat unholaan, mahti menee maan rakoon» (s. 35). Taiat ja loitsut olivat vielä sata vuotta sitten Vienassa tärkeä osa ihmis- ten elämää. Syntyperäisenä vienalaisena Marttinen hallitsi paikallisen kielen ja tunsi

tavat ja uskomukset omakohtaisesti. Tämä oli suuri etu usein hyvinkin hienovaraisia keinoja vaativassa keruussa. Marttisen täy- tyi kuitenkin ensin joutua pois kotiseudul- taan huomatakseen kuin uusin silmin sen erikoispiirteet. Jotain vaikutusta Marttisen aatteelliseen kehitykseen on voinut olla sil- läkin, että kotikylästä, Kivijärvestä, oli tii- viit yhteydet Suomen puolelle, mikä näkyi sivistyspyrkimyksissä ja muussa tiedon- ja kulttuurivaihdossa.

Sakari Vuoristo maalaa kiinnostavan ku- van isoisästään Iivo Marttisesta. Kerronta etenee Marttisen elämänvaiheita seuraillen, mutta yleensä etualalle nousee vienalaisen elämän kuvaus. Elämäkerran luonteensa li- säksi kirja on dokumentti kulttuurista, josta ei Suomessa vieläkään tarpeeksi tiedetä.

VESA KOIVISTO